

CỘNG ĐỒNG ASEAN - TƯƠNG LAI VÀ TRIỂN VỌNG HỢP TÁC

ThS. HỒ ANH NGUYỆT*

Mục tiêu thành lập Cộng đồng ASEAN vào năm 2020 được đưa ra trong Tuyên bố hoà hợp ASEAN II (còn được gọi là Tuyên bố Bali II), được các nhà lãnh đạo ASEAN kí tại Bali (Indonesia) tháng 10/2003. Cộng đồng ASEAN được dự kiến hình thành dựa trên ba trụ cột là cộng đồng an ninh (ASC), cộng đồng kinh tế (AEC) và cộng đồng văn hoá - xã hội (ASCC).

Để thực hiện mục tiêu này, Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 10 được tổ chức vào tháng 11/2004 tại ViêngChăn (Lào) đã đề ra Kế hoạch hành động AEC, ASC, ASCC và Chương trình hành động Viêng Chăn (VAP) với những chương trình, biện pháp cụ thể nhằm thực hiện các kế hoạch hành động trong giai đoạn từ năm 2004 - 2010. Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 12 ở Cebu (Philippine) được tổ chức vào tháng 1/2007 đã quyết định thời hạn hình thành Cộng đồng ASEAN vào năm 2015, sớm hơn 5 năm so với dự kiến ban đầu. Vừa qua, Hội nghị Bộ trưởng ngoại giao ASEAN lần thứ 40 ở Manila (Philippine) được tổ chức vào tháng 7/2007, một lần nữa khẳng định cam kết của các nước thành viên tiếp tục nỗ lực xây dựng thành công Cộng đồng ASEAN. Cộng đồng ASEAN được hình thành sẽ đưa ASEAN từ một hiệp hội thành một cộng đồng vững mạnh về chính trị, liên kết chặt

chẽ về kinh tế, hoạt động hiệu quả, năng động hơn và thích ứng được với các thách thức mới trong tình hình khu vực và thế giới phát triển nhanh chóng.

1. Cộng đồng an ninh ASEAN, một trong ba trụ cột chính của Cộng đồng ASEAN, được thành lập nhằm mục đích thúc đẩy hợp tác an ninh chính trị của ASEAN hướng tới *"thiết lập được một Đông Nam Á hoà bình và ổn định, ở đó mỗi nước sống bình yên, những nguyên nhân xung đột đã được loại bỏ qua việc tôn trọng công lí và luật pháp và việc tăng cường tinh thần tự cường quốc gia và khu vực"*.⁽¹⁾

Trong Tuyên bố hoà hợp ASEAN II và Kế hoạch hành động ASC, các nước ASEAN đã nhất trí đưa ra những nguyên tắc và phương châm chỉ đạo quá trình xây dựng ASC là:⁽²⁾

- Thúc đẩy hợp tác chính trị và an ninh ASEAN lên tầm cao mới, phù hợp với "Tầm nhìn ASEAN năm 2020" và không nhằm đạt tới hiệp ước quốc phòng, liên minh quân sự hay có chính sách đối ngoại chung.

- ASC sẽ được thực hiện dựa trên các khái niệm bảo đảm "an ninh toàn diện" cho các quốc gia thành viên ASEAN.

- ASC nói riêng và Cộng đồng ASEAN

* Học viện chính trị - hành chính quốc gia Hồ Chí Minh

nói chung sẽ không tạo thành khối khép kín mà mở rộng hợp tác với bên ngoài qua các cơ chế, khuôn khổ đối thoại và hợp tác về an ninh - chính trị đã được thiết lập.

- Trong quá trình xây dựng ASC, ASEAN sẽ tiếp tục duy trì các nguyên tắc cơ bản như “đồng thuận”, “không can thiệp” và “phương cách ASEAN”.

Để thực hiện mục tiêu đặt ra, Kế hoạch hành động ASC cũng nêu 6 lĩnh vực hợp tác giữa các quốc gia thành viên gồm: Hợp tác chính trị, xây dựng và chia sẻ các chuẩn mực ứng xử, ngăn ngừa xung đột, giải quyết xung đột, kiến tạo hoà bình sau xung đột, khuôn khổ thể chế thực hiện; kèm theo là danh mục 75 chương trình và biện pháp hợp tác cụ thể để xây dựng ASC. Các chương trình và biện pháp này được đưa ra theo hướng mở để có thể bổ sung cho phù hợp với những tiến triển trong quan hệ hợp tác của ASEAN.

Hiện nay, một số chương trình và biện pháp hợp tác trong kế hoạch hành động ASC đã bắt đầu được triển khai. Về hợp tác chính trị, các nước ASEAN đã thỏa thuận thiết lập mạng lưới liên kết các cơ chế nhân quyền quốc gia. Sự tham gia của quần chúng nhân dân vào các hoạt động chính trị đang được tăng cường. Về ngăn ngừa và giải quyết xung đột, ASEAN đạt được thỏa thuận về phương hướng giải quyết xung đột là tăng cường “tham vấn”, “hoà giải” đồng thời đang thiết lập cơ chế hợp bộ trưởng quốc phòng thường niên. Về xây dựng và chia sẻ các chuẩn mực ứng xử, ASEAN đã nhất trí

thành lập Nhóm những nhân vật nổi tiếng (EPG) để đóng góp ý kiến cho việc xây dựng Hiến chương ASEAN. Hiến chương ASEAN, khi được soạn thảo hoàn tất và thông qua (dự kiến vào cuối năm 2007), sẽ tạo khuôn khổ thể chế và pháp lí cho việc thực hiện mục tiêu hình thành Cộng đồng ASEAN nói chung và Cộng đồng an ninh nói riêng vào năm 2015.

Qua những bước đầu của quá trình triển khai xây dựng ASC cho thấy ASEAN không đặt mục tiêu quá cao cho ASC. Đến năm 2015, ASC sẽ là cộng đồng an ninh tự nguyện có mức độ liên kết an ninh chính trị cao hơn hiện trạng,⁽³⁾ khẳng định lại các nguyên tắc cơ bản của ASEAN trong đó nhấn mạnh nguyên tắc bao trùm là không dùng vũ lực để giải quyết tranh chấp. Mục đích của ASC chủ yếu là nhằm tăng cường hợp tác an ninh chính trị và giải quyết tranh chấp giữa các thành viên chứ không can thiệp vào vấn đề an ninh nội bộ của mỗi nước cũng như các thách thức an ninh từ bên ngoài đối với từng thành viên. Các quốc gia thành viên vẫn có quyền theo đuổi các chính sách đối ngoại của riêng mình và chủ quyền quốc gia không bị “gác lại” mà được “gắn kết” với nhau nhằm đảm bảo hoà bình và an ninh chung của khu vực.

Trong quá trình xây dựng Cộng đồng an ninh ASEAN, Việt Nam đã có những đóng góp quan trọng. Việt Nam đưa ra quan điểm “an ninh toàn diện” với việc khẳng định sự ổn định của chính trị - xã hội, tăng trưởng kinh tế cùng với việc thu hẹp khoảng cách

phát triển, xóa đói giảm nghèo sẽ là nền tảng và cơ sở đảm bảo cho sự phát triển bền vững của ASC. Quan điểm này của Việt Nam được các nước ASEAN nhất trí tán thành và được nhấn mạnh trong Kế hoạch hành động ASC. Việt Nam cũng đã cùng các nước ASEAN khác vận động, đưa vào nội dung Kế hoạch hành động ASC việc ngăn chặn sự can thiệp quân sự từ bên ngoài dưới bất kì hình thức nào, đặc biệt không cho phép dùng lãnh thổ của một nước vào mục đích chống phá các nước thành viên khác.

2. Cộng đồng kinh tế ASEAN được thành lập nhằm mục đích thực hiện bước đi cuối cùng của hội nhập kinh tế trong “Tầm nhìn ASEAN năm 2020” là hình thành khu vực kinh tế ASEAN ổn định, thịnh vượng và có tính cạnh tranh cao, trong đó hàng hoá, dịch vụ và vốn đầu tư được lưu chuyển thông thoáng hơn, kinh tế phát triển đồng đều, nghèo đói và phân hoá kinh tế - xã hội giảm bớt.⁽⁴⁾

Hiện nay, ASEAN đã soạn thảo Kế hoạch tổng thể AEC cùng Lịch trình và các biện pháp cụ thể để thực hiện tại từng lĩnh vực được khuyến nghị từ nay đến năm 2015 (dự kiến sẽ được thông qua tại Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 13 được tổ chức vào tháng 11/2007) nhằm tạo dựng ASEAN theo 4 mục tiêu: Thị trường chung và cơ sở sản xuất gắn kết của khu vực (trong đó có sự lưu chuyển tự do của hàng hoá, dịch vụ, đầu tư, sự lưu chuyển tự do hơn các nguồn vốn và lao động lành nghề); khu vực kinh tế có tính cạnh tranh cao; khu vực kinh tế phát triển

đồng đều thông qua việc hợp tác, hỗ trợ thu hẹp khoảng cách phát triển; khu vực kinh tế hội nhập với nền kinh tế thế giới.⁽⁵⁾

Các biện pháp chính mà ASEAN thực hiện để xây dựng AEC bao gồm: Hải hoà hoá các tiêu chuẩn sản phẩm (hợp chuẩn) và quy chế; giải quyết nhanh chóng hơn các thủ tục hải quan và thương mại; hoàn chỉnh các quy tắc về xuất xứ hàng hoá; củng cố mạng lưới sản xuất khu vực thông qua nâng cấp kết cấu hạ tầng, đặc biệt trong các lĩnh vực năng lượng, giao thông vận tải, công nghệ thông tin và viễn thông. Các biện pháp này đều đã và đang được các nước thành viên ASEAN triển khai trong khuôn khổ các thỏa thuận và hiệp định của ASEAN như Hiệp định khu vực mậu dịch tự do ASEAN (AFTA), Hiệp định khung ASEAN về dịch vụ (AFAS), Khu vực đầu tư ASEAN (AIA), Hiệp định khung về hợp tác công nghiệp ASEAN (AICO)... Như vậy, AEC thực chất chính là sự đẩy mạnh các cơ chế liên kết kinh tế thương mại hiện có của ASEAN để xây dựng ASEAN thành thị trường chung và cơ sở sản xuất gắn kết của khu vực. Nói cách khác, AEC là mô hình liên kết kinh tế khu vực dựa trên sự nâng cao những cơ chế liên kết kinh tế hiện có của ASEAN và có bổ sung thêm hai nội dung mới là sự di chuyển tự do hơn của nguồn vốn và lao động có tay nghề cao.

Nhằm đẩy nhanh hơn nữa quá trình hiện thực hoá AEC, các thành viên ASEAN đã kí Hiệp định khung ASEAN về hội nhập các lĩnh vực ưu tiên. Có thể coi

đây là kế hoạch trung hạn đầu tiên của AEC với hi vọng hội nhập nhanh các lĩnh vực ưu tiên sẽ tạo đà, tạo bước đột phá và tạo ra hiệu ứng lan tỏa sang các ngành, lĩnh vực khác. Danh mục các lĩnh vực ưu tiên hội nhập được Hội nghị bộ trưởng kinh tế ASEAN (AEM) họp vào tháng 7/2003 xác định bao gồm 11 lĩnh vực: Nông sản, thủy sản, đồ gỗ, dệt may, cao su, điện tử, ô tô, du lịch, hàng không, chăm sóc sức khỏe và e-ASEAN (thương mại điện tử). Sau đó, Hội nghị bộ trưởng kinh tế lần thứ 35 họp vào tháng 9/2005 đã bổ sung thêm lĩnh vực hậu cần vào danh mục, nâng tổng số lĩnh vực ưu tiên hội nhập lên 12. Các lĩnh vực ưu tiên này được lựa chọn trên cơ sở so sánh về tài nguyên thiên nhiên, kỹ năng lao động, mức độ cạnh tranh về chi phí và mức đóng góp về giá trị gia tăng đối với nền kinh tế ASEAN. Các nước ASEAN 6 là Brunei, Indonesia, Malaysia, Philippine, Singapore và Thái Lan sẽ hạ mức thuế đối với các sản phẩm của 12 lĩnh vực ưu tiên xuống 0% vào năm 2007, trong khi đối với các nước ASEAN 4 sẽ là năm 2012.

AEC hình thành vào năm 2015 sẽ có tác động, ảnh hưởng nhất định đến ASEAN nói chung và từng thành viên nói riêng trong đó có Việt Nam. Về chính trị, việc hình thành thị trường ASEAN thống nhất sẽ làm tăng mức độ phụ thuộc lẫn nhau và gắn kết chặt chẽ nền kinh tế của các thành viên. Sự liên kết và ràng buộc lợi ích kinh tế sẽ là nền tảng cho việc củng cố đoàn kết, ổn định và gia tăng quyết tâm chính trị của ASEAN, sự

phối hợp chính sách giữa các nước thành viên được tăng cường, tạo điều kiện thuận lợi cho việc giải quyết những tranh chấp, bất đồng trong khối. Về kinh tế, AEC sẽ nâng cao khả năng cạnh tranh, tăng cường thu hút vốn đầu tư nước ngoài, tăng cường liên kết và bổ sung kinh tế trong ASEAN, qua đó thúc đẩy tăng trưởng và phát triển kinh tế của các nước thành viên.

3. Theo Kế hoạch hành động ASCC, Kế hoạch hành động ViêngChăn và quyết định của các hội nghị cấp cao ASEAN, Cộng đồng văn hoá - xã hội ASEAN được thành lập nhằm tạo dựng cộng đồng các quốc gia Đông Nam Á gắn bó, các xã hội quan tâm và tương trợ lẫn nhau dựa trên những bản sắc chung của khu vực. ASEAN cũng nhấn mạnh mục tiêu xây dựng Cộng đồng văn hoá - xã hội ASEAN là nhằm cải thiện, nâng cao đời sống các nhóm dân cư; chăm lo sức khoẻ xã hội, phòng chống các loại bệnh lây nhiễm; xây dựng hệ thống bảo trợ xã hội nhằm xử lý những tác động của tăng trưởng kinh tế đến sự phát triển bình đẳng, bảo đảm công bằng xã hội; phát triển môi trường và quản lý bền vững nguồn tài nguyên thiên nhiên; phát triển giáo dục và khoa học công nghệ; gìn giữ và phát triển các di sản, bản sắc văn hoá của khu vực và nâng cao nhận thức về ASEAN.

Kế hoạch hành động ASCC đưa ra 4 lĩnh vực hợp tác giữa các thành viên nhằm hình thành ASCC là: Tạo dựng các xã hội đùm bọc; giải quyết tác động xã hội của hội nhập kinh tế; thúc đẩy môi trường bền vững;

thúc đẩy bản sắc ASEAN trên cơ sở phát triển nhận thức và bản sắc khu vực ASEAN, bảo tồn và thúc đẩy di sản văn hoá ASEAN, thúc đẩy đối thoại nhằm nâng cao hiểu biết về văn minh, văn hoá và tôn giáo ASEAN, mở rộng vị thế của ASEAN trên trường quốc tế.

Cộng đồng văn hoá - xã hội ASEAN hình thành sẽ đóng vai trò quan trọng trong quá trình hiện thực hoá “Tầm nhìn ASEAN năm 2020”:⁽⁶⁾

- Toàn bộ Đông Nam Á sẽ là cộng đồng ASEAN nhận thức được các mối liên hệ lịch sử, hiểu rõ di sản văn hoá của mình và gắn bó với nhau bằng bản sắc chung của khu vực.

- Xã hội ASEAN sống động và rộng mở, nhất quán với đặc điểm của mỗi nước, trong đó mọi người đều được tiếp cận các cơ hội một cách công bằng để phát triển, không phân biệt giới tính, sắc tộc, tôn giáo, ngôn ngữ hoặc nguồn gốc văn hoá, xã hội.

- Một ASEAN đùm bọc và gắn bó về mặt xã hội, ở đó nạn đói, suy dinh dưỡng, thiếu thốn và nghèo khổ không còn là những vấn đề cơ bản nữa; gia đình - những đơn vị cơ bản của xã hội được phát triển vững mạnh, chăm lo cho các thành viên của gia đình, đặc biệt là trẻ em, thanh niên, phụ nữ và người cao tuổi; xã hội công dân được tăng cường sức mạnh và đặc biệt quan tâm đến những người có hoàn cảnh thiệt thòi, những người tàn tật không nơi nương tựa và ở đó công lí xã hội và pháp quyền ngự trị.

Tóm lại, việc hình thành Cộng đồng ASEAN dựa trên ba trụ cột: Cộng đồng an ninh, Cộng đồng kinh tế và Cộng đồng văn

hoá - xã hội, đã trở thành nhu cầu cấp bách đối với các nước ASEAN, nhất là trong giai đoạn hiện nay, khi ASEAN đang đứng trước nhiều vận hội, đồng thời cũng phải đối phó với nhiều thách thức mới như vấn đề tội phạm xuyên quốc gia, chủ nghĩa khủng bố quốc tế và xu hướng các nước lớn can dự vào công việc nội bộ của các nước vừa và nhỏ, trong đó có các nước ASEAN. Cộng đồng ASEAN được thiết lập sẽ làm tăng mức độ tin cậy và ý thức cộng đồng trong ASEAN, thúc đẩy hợp tác nội khối lên tầm cao mới. Điều này sẽ góp phần tạo ra sự cân bằng trong hợp tác khu vực và quốc tế, giúp cho ASEAN vừa tăng cường được tính mở, vừa duy trì được bản sắc, phong cách ứng xử truyền thống của mình, làm tăng khả năng phòng ngừa và tiến tới giải quyết các xung đột có thể xảy ra trong tương lai./.

(1),(4),(6).Xem: “Tầm nhìn ASEAN năm 2020”, Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1998.

(2). Tài liệu Hội thảo “Nâng cao hiệu quả hội nhập kinh tế ASEAN của Việt Nam”, Bộ ngoại giao, tháng 7/2007.

(3). Mức độ liên kết chính trị cao hơn hiện trạng được thể hiện trong Tuyên bố hoà hợp ASEAN II và Kế hoạch hành động ASC, với các định hướng: Xây dựng thêm những chuẩn mực mới trong quan hệ, mở rộng phạm vi hợp tác sang quốc phòng, hợp tác an ninh biển, an ninh con người...

(5). Để dẫn hiện thực hoá mục tiêu thứ tư này, ASEAN đã triển khai đàm phán và kí kết các Thỏa thuận thương mại tự do (FTA) và Đối tác kinh tế toàn diện (CEP) với Trung Quốc, Nhật Bản, Ấn Độ, Hàn Quốc, Australia, New Zealand; tiếp tục mở đàm phán với Liên minh châu Âu và nghiên cứu tính khả thi để đàm phán với Pakistan.